
Postoje obyvatel Chebska k Němcům

Informace z výzkumu

Václav Houžvička

Výzkumný program České pohraničí v procesu evropské integrace vznikl na jaře 1990 na půdě tehdejšího Sociálněekonomického ústavu ČSAV v Ústí nad Labem. Obsahově byl zaměřen na studium komplexu otázek souvisejících s rozsahem, intenzitou a tempem procesu změn (v oblasti sociální, politické i kulturní) v českém pohraničí po listopadu 1989.

První dvě sociologické sondy byly provedeny na celém území pohraničí, kde se v důsledku poválečného odsunu tzv. sudetských Němců uskutečnila obměna obyvatelstva. To byl jeden z důvodů, proč výzkum věnuje zvláštní pozornost česko-německým vztahům. Neméně důležitým důvodem je fakt, že sjednocené Německo bezprostředně sousedí s Českou republikou a že je členem Evropského společenství. Proto pohraniční oblasti získávají zvláštní význam v procesu postupné integrace ČR do ekonomických, politických i kulturních struktur západní Evropy. Podél česko-německých hranic vznikla řada oblastí přihraniční (či přeshraniční) spolupráce na místní úrovni, tzv. euroregionů. Z hlediska chronologie vzniku a intenzity kontaktů je jakýmsi prototypem těsné spolupráce Chebsko (Euroregio Egrensis). Tento euroregion prokazuje nejen výhody, ale také problémy vyplývající ze střetávání dvou kultur s odlišnou ekonomickou a kulturní úrovní. Spolupráci České republiky a Bavorska komplikuje zejména rozdílná výchozí úroveň obou ekonomik, historické reminiscence třicátých let a období druhé světové války, zcela aktuálně potom problémy s tzv. pendlery, nedostatečná propustnost hraničních přechodů, ekologické důsledky intenzivní automobilové dopravy, ilegální běženci z třetích zemí apod.

Když v důsledku transformace ČSAV zanikl Sociálněekonomický ústav, jeho nosný výzkumný program České pohraničí v procesu evropské integrace převzal Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Výzkum názorů a postojů obyvatel euroregionu Egrensis byl koncipován ve spolupráci s Katedrou hospodářské geografie Univerzity Bayreuth jako vůbec první společné sociologické šetření regionu česko-německé spolupráce. Otázky byly od počátku konstruovány tak, aby byly použitelné jak v české, tak i německé části euroregionu.

Vlastní výzkum proběhl v období 15. 3.–15. 4. 1993 a celkem se ho zúčastnilo 731 respondentů v Chebu, v Mariánských Lázních, v Lubech a v okolí. Jejich výběr byl proveden na základě kvót vycházejících ze struktury obyvatelstva chebského okresu. Není bez zajímavosti, že povahu souboru respondentů charakterizuje také fakt, že 55 % z nich bydlí v západních Čechách déle než třicet let, déle než třicet let nezměnilo bydliště 39,5 % a déle než deset let žije na téměř místě 47 %. Je tedy patrné, že úroveň migrace odpovídá celkové stabilitě obyvatelstva českého pohraničí.

S ohledem na stále aktuální problematiku vztahů mezi Čechy a Němci vybíráme ze souboru otázek ty, které se přímo dotýkají dynamiky jejich současné podoby (po otevření hranic) a historické dimenze reprezentované poválečným odsunem.

Zkušenosti z kontaktů s Němci

Sérií otázek bylo zjišťováno, jaké zkušenosti mají dotazovaní obyvatelé okresu Cheb s Němci. Šlo jednak o zkušenosti získané při cestě do Německa a jednak o zkušenosti s německými návštěvníky v ČR.

Otázka: *Učinil jste při svých cestách nějaké osobní zkušenosti s lidmi v Německu?*

Celkem 49,2 % dotázaných uvedlo, že při svých cestách učinilo určité zkušenosti s lidmi v Německu. Zhruba 30 % z těch, kteří navštívili v posledním roce Německo, zřejmě žádné zkušenosti neudělalo, anebo nejsou tyto zkušenosti dostatečně průkazné. Toto zjištění zřejmě svědčí o tom, že značná část návštěv německých měst a obcí neprobíhá dostatečně intenzivně, nedochází při nich k dostatečně bezprostředním stykům. Příčiny mohou být jak v krátkodobosti návštěv, tak i v nedostatku komunikace v důsledku vzájemné neznalosti jazyků.

O jisté „povrchnosti“ kontaktů svědčí i struktura odpovědí na otázku: *Při jaké příležitosti jste zkušenosti učinil, nebo čeho se týkaly?*

1.	16 %	restaurace, obchod
2.	10 %	návštěvy známých, soukromé kontakty
3.	9 %	náhodné setkání na ulici
4.	7 %	dotaz na cestu apod.
5.	3 %	pivní a jiné slavnosti, sportovní akce
6.	1 %	dovolená, volný čas

Získané zkušenosti hodnotí většina dotázaných velmi dobře. Z těch, kteří uvedli, že mají určité zkušenosti, odpovědělo 41 %, že jde o zkušenosti velmi dobré, spíše dobré uvedlo 41 %. Ani dobré, ani špatné zkušenosti má 10 % a spíše špatné 5 % respondentů. Velmi špatné zkušenosti uvedly jen tři dotázaní (0,4 %).

Rozdíl v hodnocení získaných zkušeností podle věku a vzdělání respondentů nejsou významné.

U té části respondentů, kteří navštívili Německo a získali určité zkušenosti ze styku s Němci, převažují tedy pozitivní zkušenosti. Jako důvod pozitivního hodnocení je nejčastěji uváděno slušné jednání, dobrá rada, projev přátelství. Tyto a podobné argumenty uvedlo 22 % dotázaných.

Další důvody (obecněji formulované): jsou spolehliví, vyhovují mi, vycházím s nimi dobře apod. Takto odpovědělo 9 % dotázaných. Nebyl důvod a čas ke konfliktům, nevaří mi apod. uvedla 4 % respondentů.

Ambivalentní zkušenost vyjádřenou např. slovy jsou milí, ale přece jen nás přehlížejí apod. uvedla 2 % dotázaných.

K špatné zkušenosti se vážou argumenty typu: chovají se nadřazeně, jsou omezení, nemám Němce rád apod. Tuto odpověď uvedla 2 % dotázaných.

Zajímavé je srovnání těchto zkušeností získaných v Německu s hodnocením zkušeností s německými návštěvníky v ČR.

Otázka: *Máte nějaké osobní zkušenosti s německými návštěvníky ČR?*

Na ni odpovědělo 68 % ano a 32 % ne, nemám. Je pochopitelné, že mnohem více respondentů má zkušenosti s Němci jako s návštěvníky ČR než zkušenosti získané v Německu.

Poněkud větší je také počet příležitostí, při nich byly tyto zkušenosti získány.

1.	17 %	náhodné setkání, běžný styk
2.	17 %	kontakty v obchodě, v restauraci
3.	11 %	návštěva v rodině známých
4.	10 %	v zaměstnání
5.	4 %	sportovní akce, družební setkání
6.	2,5 %	návštěva bývalých obyvatel

Otázka: *Jaké máte zkušenosti s německými návštěvníky?*

1.	11 %	velmi dobré
2.	19 %	spíše dobré
3.	20 %	ani dobré, ani špatné
4.	15 %	spíše špatné
5.	4 %	velmi špatné

Celkově je hodnocení zkušeností s německými návštěvníky v ČR poněkud kritičtější než hodnocení zkušeností s Němci získanými při návštěvě Německa. Příčin tohoto posunu může být více. Jednou z nich je patrně kritičtější přístup k Němcům jako k návštěvníkům, kteří u nás logicky působí poněkud rušivě, jsou jako cizí kritičtější a bedlivěji sledováni a posuzováni. Určitou roli zde patrně rovněž hraje jiné chování Němců v domácím a cizím prostředí.

Rozdíly v hodnocení podle věku, pohlaví a vzdělání respondentů nejsou statisticky významné.

Jako důvody hodnocení svých zkušeností uvádějí respondenti v případě pozitivních zkušeností nejčastěji: jsou slušní, spolehliví, zdvořilí apod. (14 %); jsou družní, přátelští, milí apod. (6 %).

Neutrální postoj je zdůvodňován obecnými odpověďmi typu: všude jsou dobří a zlí lidé, východní Němci jsou horší než západní apod. (8 %). Jiný typ neutrální argumentace: nedostal jsem se zatím do konfliktu, nebyl důvod ke stížnostem, zvykám si apod. (6 %). Jazykovou bariéru uvedlo 1 % dotázaných. Jsou opatrní zákazníci apod. uvedla 2 %.

Kritická argumentace: jsou příliš hluční, drzí, vše skupují apod. (8 %); chovají se povyšně, jsou agresivní, neurvalí apod. (11 %).

Zkušenosti s Němci jako s návštěvníky jsou tedy všeobecně bohatší a rozšířenější (nemá zkušenosti tohoto typu, anebo neodpovědělo na předchozí otázku celkem 44 % dotázaných). Hodnocení je však současně ve srovnání s hodnocením Němců jako „hostitelů“ kritičtější.

Postoje k Němcům

V předchozí informaci byly uvedeny zkušenosti, které získali respondenti s Němci jako s návštěvníky ČR a jako s domácími při svých návštěvách v Německu. Tyto zkušenosti zahrnují také určité postoje, které zde fungují jak v roli jakýchsi apriorních soudů, tak rovněž jako výsledky získané prostřednictvím zkušeností. Postoje se ve vzájemných stycích upřesňují, vyhraňují, případně se mění. Je proto zajímavé uvést odpovědi na některé otázky, které se snaží změřit postoj respondentů k Němcům. K tomu sloužily především následující dvě otázky:

- 1) *Jak byste reagoval, kdyby se do Vašeho sousedství nastěhovala rodina z Německa?*
- 2) *Jak byste reagoval, kdyby si Vaše dcera (syn) chtěla vzít partnera z Německa?*

	Odpovědi	Otázka č. 1 (%)	Otázka č. 2 (%)
1.	Striktně bych to odmítl	2,7	5,1
2.	Posuzoval bych to spíše negativně	11,2	21,8
3.	Bylo by mi to lhostejné	66,3	48,0
4.	Posuzoval bych to spíše kladně	16,8	20,1
5.	Velice bych to uvítal	2,3	4,1
6.	Neodpovědělo	0,5	0,8

Zatímco u otázky sousedství zjišťujeme určitou nerozhodnost s mírným posunem k pozitivnímu pólu, u otázky manželství je pozice respondentů vyhraněnější. Zhruba stejný podíl dotázaných (27 %) by to posuzoval negativně i pozitivně (24 %). Neutrální pozice je zde ve srovnání s otázkou sousedství méně frekventovaná.

Zajímavá souvislost se zde projevuje ve vztahu k vzdělání respondentů. Je možné říci, že čím vyšší vzdělání, tím je častější odmítavá odpověď u otázky manželství. Manželství s Němcem (Němkou) v rodině by uvítalo (nebo hodnotilo kladně) 18 % respondentů s vysokoškolským vzděláním a 37 % se základním vzděláním. Sousedství s Němci by uvítalo (nebo by to hodnotilo kladně) 17 % dotázaných s vysokoškolským vzděláním a 37 % se základním vzděláním.

Pokud jde o pohlaví respondentů, pak se ukazuje následující hodnocení: U otázky sousedství se neprojevuje rozdíl. Přibližně stejný počet žen i mužů se staví odmítavě (13–14 procent) i pozitivně (18–20 %) k přistěhování německé rodiny. U otázky manželství je stanovisko žen vyhraněnější. Více žen než mužů by přiřazení Němce (Němky) do rodiny odmítlo (28 % žen, 25 % mužů). Avšak současně by to uvítalo 21 % mužů a 27 % žen.

Pokud jde o věk respondentů, je možné říci, že s jeho růstem přibývá odmítavých odpovědí ve věci sousedství. Také manželství s Němcem (Němkou) by uvítali (nebo alespoň kladně hodnotili) mladší respondenti.

Tyto otázky upozorňují na některé předsudky, které zřejmě ve vědomí respondentů existují. Opatrnost ve věci přijetí cizince do rodiny je do jisté míry překvapivá a upozorňuje na určitou etnickou uzavřenost českých rodin.

Názory na požadavky tzv. sudetských Němců

Vysídlení tzv. sudetských Němců po druhé světové válce bude zřejmě i nadále prostupovat a silně ovlivňovat česko-německé vztahy i na regionální úrovni.

Proto byla ve výzkumu položena otázka: *Jaký je Váš názor na požadavky sudetských Němců?*

1.	Odmítnout požadavky, nemají nárok, nic nedávat apod.	56 %
2.	Požadavky jsou neoprávněné, nesouhlasí ani s omluvou prezidenta apod.	11 %
3.	Obecná zamítavá odpověď, např. snaží se rozšiřovat nesváry, my jsme zde doma, oni tam apod.	9 %
4.	Obecná odpověď, ale nejasné stanovisko, např. netýká se mne to, bylo to již vyřešeno apod.	6 %
5.	Souhlasí s oficiálním stanoviskem vlády ČR	3 %
6.	Požadavky jsou oprávněné, ale nevracet majetek	3 %
7.	Majetek nevracet, ale umožnit jim podnikání, obchodování apod. na naší straně	1 %
8.	S požadavky souhlasí, česká strana by s nimi měla jednat apod.	0,8 %
9.	Měli by spolupracovat, a ne si klást požadavky	0,7 %

Na položenou otázku neodpovědělo 8 % dotázaných.

Z přehledu odpovědí vyplývá, že otázka byla respondentům položena jako otevřená a že teprve následně byly odpovědi kategorizovány. Konkrétní vyjádření názoru bylo proto mnohem pestřejší, objevovaly se – i když ne často – některé i dost odmítavé výpovědi (např. karabáčem přes hřbet). Celkově však převažuje jednoznačně odmítavý postoj. Struktura odpovědí nevykazuje významnější statistické souvislosti se sociodemografickými znaky respondentů.